

Др БРАНИМИР МАЛЕШ

ЖИЧА

ПАБИРЦИ
О МАНАСТИРУ, НАРОДУ И ОКОЛИНИ

БЕОГРАД
ШТАМПАРИЈА ДРАГ. ГРЕГОРИЋА — ТЕЛЕФОН 8.39
1928.

II 35220

АРХИМАНАРИТУ ЖИЧКОМЕ
СЕРАФИМУ БАЛТИЋУ

и

ЈЕРОМОНАХУ
АНТОНИЈУ ДРАГОВИЋУ

У ЗНАК

ПОШТОВАЊА, ЗАХВАЛНОСТИ И ПРИЈАТЕЉСТВА

ПИСАЦ

Р.Р. 18763/91

Ово неколико страница о Жичи, стародревној столици српске патријаршије, славној задужбини краља Стевана Првовенчаног и Светога Саве, намењено је посетиоцима манастира као и онима који долазе на летовање у околину Жиче, у Врњачку и Матарушку Бању. Књижица дакле нема *никаквих преишењија*, ни научних ни књижевних. Она не доноси ничега новог: њен је хисторијски део у главnome састављен по монографији госп. Д-р Владе Петковића, професора универзитета, по студији Д-ра Милоја Васића, професора универзитета, као и по грађи и изворима који су у овим и другим познатим радњама наведени.

Написао сам ову књижицу више из личног задовољства, као стари посетитељ Жиче и ибарског краја, као лаик који, и ако недовољно упућен у њену прошлост и њен значај, поштује старину њену и ведрим погледом гледа у њену будућност.

У то име нек се дакле ове стране и оцене.

Да видише Жичу код Мораве
и код Ибра више Карановца.

(Нар. песма).

Дом Господњи
и дом народни

Срео сам Михаила Рогоћа. Стао до манастирске воденице па гледа у недовршену зграду Народног Дома. Гледа и све нешто мисли и пребуре. Михаило Рогоћ из Гради, најсиромашнији становник најсиромашнијег засеока села Крушевице. Све му је имање пола косе баште с нешто лука и кромпира, двоје мале деце и жена мученица. Кад има рада иде на надницу, а зими одбија чатму по чатму да огреје себе и децу. Оно нешто лемеза што још има на крову да се кровина не растури оставио за Божић па и њих да изгори. А и што ће му лемези кад ни кровине нема довољно. Таквог крова на далеко није видети: једна му је игла сломијена, друге и нема; рупе запушио камењем и земљом па чека прве ветрове и снежне мечаве. Гледам како се замистио па ми је чудно. Знам га увек насмејана и безбрижна. Кад ко заметне озбиљан разговор он шалом одговара; са својом сиротињом збија лакрдију, своју несрећу исмејава.

„Око чега да се бринем. — Одговара ми Рогоћ. — Ваљда се нисам огаздио. Сва ми је брига како ћу кућу заклопити јер немам скакавице па врата само коцем подупирам. А кућа ми празна. Нити имам брашнара, ни сита, ни мотовила, ама ништа под богом. Све што ми је остало то су вериге у оџаку и једна столица. Не волим да имам и ово и оно па да разбијам главу како ћу и куда ћу. Сиротињи ништа не треба. Ко ме плаћа он ми је и газда, па и

циганин плаћао газда ми је. Ја радим а он нек се брине што ће самном. Не мислим ни нашта господине. Моје су мисли као шака коњских муха кад их пустиш па бесне лутају где треба и где не треба. Гледам небо и мислим о облацима. Што их Бог такве створи као пруге вунене. Гледам у воду па мислим, господе да је ракија што би механције по Краљеву. Грђи сам и од Грдовића господине, па ми је и памет грдна, да ју бог убије. Опрости што ћу да ти кажем. Гледам у тај ваџи Дом, па гледам у Дом Господњи и све мислим да сте погрешили. Кад је свети Сава градио ову цркву и манастир, за народ их је подизао. Да не живи као стока, већ као човек, па да и Богу буде милији. Па што ће вам с ове стране реке дом народни кад га имате с оне још од старине, и народни и Божији. Ако вам је вода велика а ви направити мост. Мени и не треба, ја могу и газом“.

„Не говори тако Рогоћу, — станем ја — седни па да се објаснимо“. Седосмо тако до воденице на манастирску ливаду да разговарамо, пола у шали а пола у збиљи, о дому Господњем и о дому народном.

А кад Рогоћ оде у Краљево, па кад остах сам ухвати ме чудно осећање, сад ведро и благо, сад тужно и болно, и све гледам сад у Жичу седмоврату, сад нову зграду намењену Народном Дому. Гледам, и учини ми се да је уистину исти почетак и сврха и једној и другој. „А да, господине — рекао је Рогоћ на растанку — да је св. Сава нешто жив не би знао коме би дому, да ли у онај Божији преко реке или у овај народни“.

Изглед Жиче
некад и сад

Дивна ли је и чудна Жича са својим среброликим оловним кубети-ма, црвено обојена у зеленилу околине, а високим зидом и кулама - извидницама опасана. Мало нам историја о њој говори, а најмање о њеном првобитном изгледу. Па нам је с тога лакше

кад оно мало што знамо заоденемо у рухо песме и лепоте.

Кад су синови Немањини наумили да граде себи задужбину, доведе Сава из Грчке зидаре, мраморнике и веште живописце. И убрзо се дизао до старе вароши Јанока храм посвећен вазнесењу Господњем. Причају књиге да бијаше диван, свуд унаоколо окружен зидом у коме бијаху огромне полукружне, неправилно четвороугаоне куле. Средињу цркве покривало је велико кубе, а дванаест мањих, распоређених око великога, означавало је дванаест апостола око Господа Исуса Христа. На јужној страни дизала се повисока кула у којој су биле краљевске одаје. Из куле се пролазило кроз двоја врата и два одвојена ходника па се преко целе препрате и мушке цркве улазило у главну цркву. При крунисању десним би пролазом ишао краљ а левим госпођа краљица, те би се пред дверима састајали. Ту је и архиепископ Сава с једног прозора, који је гледао у главну цркву, несметано посматрао што се у цркви ради и како се понашају и како Бога служе свештеници које је постављао. Можда и није у свему овако изгледала „седмоврата Жича“, та „прва лепотица у свету“.

И ако се народна предаја скоро потпуно поклапа с овим описом Жиче који нам даје Милићевић, истраживања и изучавања наших научника, у првоме реду господe Петковића и Васића, професора београдског универзитета, говоре са сигурношћу да је првотна Жича личила на ову како је данас гледамо. Нити је било дванаест купола, нити толико спомињања седмора врата. Седам врата, каже народ, јер се седам краљева у Жичи крунисало. За сваког би краља провалили нова врата, он би први и једини њоме прошао, а затим би је поново зазидали. Али је неоспорно да су „грешни Сава последњи од свију монаха“ и Стеван Првовенчани подигли себи достојну задужбину. Кад би се на позив великога жупана Тихомиља окупили војводе, велика и мала властела, хиљадаши и стотинаши, па епископи, игумани и свештен-

ство, Жича их је примала веселим брујањем звона, отворила би им своја позлаћена врата, да зборују и да чују реч првог архиепископа српскога.

Подизање Жиче

Кад ли је Жича зидана, које ли године — не знамо. Али је свакако време било немирно, за подизање великих храмова и достојних задужбина незгодно. Јер се тек била некако утишала размирица између Немањиних синова Вукана и Стевана. На сабору у Расу, 25. марта 1195. год., Немања се одрече престола у корист средњег сина Стевана. Предавши престоље оде у своју задужбину Студеницу, а затим у Свету Гору. Закалуђери се и доби име Симеон. Његовом најстаријем сину Вукану није била мила оваква очева одлука. Да би се домогао власти и да да би дошао до свог права, права старешинства, погазио је очеву вољу и дигао је руку на брата свога. Споразумео се с угарским краљем и његовом му је помоћу успело 1202. год. да протера Стевана. Стеван се склони у Бугарску, али се убрзо врати, лети 1203., и потисне Вукана, Вукан се обраћао папи, тражио од њега круну, обраћао се краљу угарскоме али му није помогло, Негде у то време (1204) стиже и најмлађи брат Сава са Атоса и успе му да измири завађену браћу. Сава је носио мошти оца свога Симеона. Има с леве стране Ибра село где су се браћа по први пут иза ових размирица сасгала да дочекају брата Саву. Ту их је Сава упола измирио. С тога се и зове Полумир. А дочекаше мошти код Сретења на ушчу Студенице у Ибар, па се стога и зове тако. Тако народ. Кад је Свети Сава из Свете Горе пренео мошти свога оца Симеона Мироточивог у Студеницу, као старешини овог манастира није му само лежало на срцу да утврди ред у манастиру већ је хтео да окрепи вером у Бога и благом речи хришћанске љубави душе свога народа. Тога ради старе цркве поправи и нове сазида, црквама украси поља, долине и брда, а где не стигне

дом Господњи да подигне постави крст да се на сваком месту име Божје прослави. Беху то мале

СВ. САВА, фреска из Испоснице манастира Студенице.
(в. Народна Сѣarina број 11.)

цркве, већим делом од дрва. Јер у то време и није

било зиданих кућа. И великаши, и краљеви, дизали су своје дворове од балвана, брвна и истесаник дасака. Зидале се само задужбине, Божји храмови. Себи подиже испосницу и кулу у Пештери, на два сата северозападно од Студенице. Далеко од света, у дивној природи, међу шумама и планинским литицама, молио се Сава Господу за свој народ. У кули је, каже народ, становао, у пећини је испаштао а у црквици се каменој св. Ђурђа молио.

Желећи да искрчи путеве остварењу своје замисли: напретку и самосталности цркве у Србији, одлучи у договору са братом Стеваном да подигне нов храм Божји, намењен будућој архиепископији, на подножју Столова уз десну обалу Ибра а на доглед Мораве. Зидање Жиче почело је ваљда одмах после 1208. Сава је као архимандрит живео у Студеници, дакле у близини Жиче, и сам је управљао зидањем и упућивао мајсторе. На грађевини би често боравио, са радницима је становао и с њима се и сам мучио.

Жича је била потребна, неопходна. Она је требала да буде видљивим симболом живе вере, самосталне цркве; она је и жижа и круна настојања и рада првог архиепископа српског. Тек ћемо тада разумети са колико је генијалности, труда и обазривости довео Сава своје дело до циља, ако уочимо тадање политичке прилике. Биле су заплетене и тешке. Сунце се над источним римским царством замрачило. Цариград су 1204. заузели Латини и у њему су владали. Млетачки је лав св. Марка раширио своја крила победе над Средоземним морем. Млечани су владали срцем света, продревши и трговином и влашћу далеко на исток. Залеђе и одбрана господарице мора била је заузета Далмација. Разлике и сукоби између цркве на западу и цркве на истоку биле су све веће. Вукан је тражио помоћи на западу да би збацио брата. Али и без тога сваки би владар у то време морао да рачуна на запад кад му се држава некако пружа са међа угарских до међа приморских Латина, кад папа влада на за-

паду, у Риму, а и на истоку, у Цариграду. Да би се одржао, да би ојачао своју моћ, Стеван је био присиљен да лепо живи са суседима, као н. пр. с краљем угарским вазалом папиним, па и од папе да тражи благослов. И посла стога епископа Методија „папи велике римске државе“. Са Млецима је и с Дубровником склопио трговачке уговоре, оженио се Аном унуком славнога Енрика Дандола, а од папе је затражио као веран вазал краљевску круну, као што је био и ред и обичај у оно време. Брат Сава, монах и испосник светогорски, није се могао сложити с оваквим радом, с политиком Стевановом. Пријатељевање са западом могло је бити и нужно, али није могло бити Богу угодно: главари су цркве на западу више страховали за своја земаљска добра и пролазну власт него за Христово царство небеско. Стога Сава остави за неко време Србију; оде по други пут у Свету Гору.

Међутим су се прилике постепено мењале. Све је више слабила моћ краткотрајног Латинског Царства. Изгнаници из Цариграда, прогнани с престола Византијског, полако су прикупљали снагу. Али кад су већ мислили да се врате у Константинов град својих предака посвадише се и поделише. За Србију никад није било боље прилике да се и држава и црква доведе до самосталности. А и унутарње су околности биле повољне. Борбе између Вукана и Стевана биле су давно заборављене, а несугласице између Стевана и Саве биле су сад беспредметне. Јер је Стеван био уман и промишљен, а политичке су се прилике знатно измениле. По жељи Стевановој Сава се вратио из Свете Горе. Год. 1217. стиже из Рима краљевска круна коју му посла папа Хонорије II по посебном посланику. И окруни се велики жупан Стеван круном краљевском. Не зна се да ли је Сава био пуисутан овоме чину или не, не зна се да ли је крунисање било у Жичи. По свој прилици окрунио га сам брат Сава и у Жичи која мора да је била скоро потпуно довршена. Некако у то време послао је Стеван брата Саву, архимандрита студе-

ничког, цару Теодору и патријарху Манојлу у Никеју молећи их да установе самосталну архиепископију српску. И цар и патријарх радо се одазову молби. Преосвештени патријарх васељенски постави кир Саву за архиепископа над свим српским земљама и приморским, да има власт над свима градовима и земљама, над митрополитима и епископима, над поповима и деканима. Вративши се Сава у Србију поведе собом нове мајсторе мраморнике и сликаре живописце да доврши и украси задужбину своју. У путу чу да му је брат болестањ Стеван му посла у сретање синове своје, великаше, дворјанике и другу господу, који дочекаше невога владикау с великим весељем. А кад Сава виде болеснога брата, који се ни животу више није надао, тако му је наине било тешко, ожалости се много, загрли га и благослови. А молећи се „тајним молитвама срца“ за брата свога испослова од Бога здравље. И кад се браћа о свему договорише, и о државним и црквеним стварима, утврдише како да живопису цркву у Жичи, како да ју доврше и украсе. Кад се Сава вратио из Никеје оде прво у Студеницу, где изљуби цркву свету и гроб свога оца, и где се помоли с браћом својом монасима и одржа сабор. И тад испише Жичу, цркву велику али још не исписану. Освети ју, украси ју светом трезом и моћима светих, светим иконама, свећњацима и завесама и свима светим судовима, као и што треба да је храм Господњи.

Црква је била достојна лепотама својим да се у њој окурни први краљ српски. Причају стари животописи српски, кад је Сава довршио цркву у Жичи да је заповедио брату своме да дође у Жичу. Позва Сава брата свога Стевана, принесе жртву скрушенога срца, и по светој литургији венча светим венцем благовернога брата својега и помаза га духом светим за краља самодржавнога, господина кир Стевана. Венцем царства часну му је главу овенчао, како каже Дометијан.

А кад то сврши сав се преда уређењу цркве. Кад одржа молитве и свету службу кад одслужи,

изабра између ученика својих најдостојније. Постави их за епископе и друге старешине духовне, одреди свакоме место његово и упути га. Цркву Вазнесења Господњег, столицу архиепископску, украси као што се ни помислити не може, да је изгледала као небо на земљи. А и Стеван ју обдари многим даровима.

Деси се у то време да слаба човека, одузета, без снаге икакве, донеше на носилима у храм Св. Спаса. Сава се за њ после литургије помоли скрушено Богу. И кад сврши молитву ослабљени скочи и ходаше и слављаше Бога и преподобнога његова угодника Саву. Тога ради би велико весеље у народу. А није ово било ни прво ни последње чудо што учини св. Сава. Убоге је тешио, сиротама и удовицама раздавао хлеб свој, онима који кров нису имали, кров је подизао. И тако је живео Сава у светости и смерности.

Ево дакле шта нам каже историја и Дометијан и Теодосије, хроничари и животописци ове свете браће. Није до нас да расуђујемо што је у томе истина а што не, што припада историји а што легенди, ни у колико се поједини моменти из ових биографија подударају или неподударају.

**Народно преда-
ње о подизању
Жиче**

Ако историја слабо што зна о подизању Жиче народ нам у предању своме каже нешто више. Заправо и ово није неискварена предаја, онако како је морала бити у првотном свом облику. И то је негде у књигама написано и преко калуђера и писменијих људи поновно ушло у народ. Јер се данас тако дешава не само с предањем, него и с песмом и с причом. Кад наиђете на причу о старини нашој можете са сигурношћу знати да је већ негде наштампана, а у народу да није остала од прадедова него преко вароши да се у народ вратила у новом руху, с новим појединостима и искварена. И тако на сваком кораку наилазите на ове чудне смесе двају култура. Апокрифне старе књиге, ст-

љетни календари, недовољно сварено знање стечено у школи, из новина, из књига народу слабо приступачних, створише чудну грађевину свију стилова и свакојаког материјала пред којом стојимо збуњени незнајући шта да радимо и одакле да започнемо. Ако одмах не започнемо систематским испитивањем ове компликоване народне „умотворине“ и народне душе, можда ће већ сутра бити касно, јер се грађевина све више компликује и најстарији се њени облици већ тешко разазнају.

Рећи ће ми се да је тако и раније било, у старија времена, многи су елементи унети из манастира у народну поезију. Нарочито после Косова у косовски циклус. Јер бих пре веровао да су калуђери-великаши певали о цару Лазару како је приволео царству небескоме него ли народ страдалник. И хтео би да знам да ли није и уметничка поезија прелазила у народ, нарочито трговачким путевима, онима из Дубровника. Јер су можда велики део легенда и прича унели у народ свештеници и монаси на проповеци у цркви, преко школа у колико их је било. Постојала је дакле она иста појава мешања култура, као и данас што постоји, само што је била слабија и спорија. Стара је наша, домаћа, култура имала времена да претопи и себи прилагоди стране утицаје. Данас би било тешко одлучити у косовским песмама оно што дадоше себри, народ, од примеса господе духовне и световне, јер је данас све у косовском циклусу народно и све одговара народној души.

Кажу да је Стеван краљ хтео да зида цркву у Маглићу, у Јеринином граду на Ибру подну Столова. О Маглићу се причају чудесне приче што личе на оне руске о Тамари, па о тобожњем последњем његовом господару Баоши коме оба сина погинуше у међусобној борби на недалеком Чемерну. Али Стевану посао није успевао и на наговор брата Саве одлучи да подигне цркву с друге, северне, стране Столова, тамо где Ибар заокреће према Карановцу. Неки кажу да је темеље почео да копа на месту које се данас зове Шаториште, неки ниже

према Ибру, „у лугу“, где се и данас виде порушени темељи које народ зове тамницама. Али и сада што би дању подигао ноћу би се порушило. И тад стаде свети Сава са браћом својом монасима да пости, бди и моли да им Господ да знак где ће цркву да зидају. Три дана и три ноћи без прекида молили су, и Господ се смилова и пусти с неба попут жице танак и сјајан пламен и њиме, као прстом својим, показа узвишено место где се данас диже Жича. Жича се и зове јер је Господ жицом показао где ће храм да се подигне. А беше ту густа шума па су морали да крче цесту и немрак. Доведоше многе прекоморске мајсторе а народ им је кулуком помагао. На хиљаде је било радника: место где подигоше шаторе назва се Шаториште, где су за толики народ јело готовили прозва се Готовац, где су ковачи ковали Ковачи. Та места заузимају велики простор, од десет и више километара у дужину.

Седамнаест су година цркву зидали и зидовима ју и кулама опколили. Свети Сава надгледао је рад, упучивао мајсторе, а службу је служио у црквици која је, кажу, до данас остала непорушена.

Рекосмо да народ име Жича доводи од жице. Неки мисле да се раније звала Житча од жита, неки да долази од „опште житје“, да беше ту место где су монаси живели у заједници, хранећи се за заједничким столом. Али и та полунаучна тумачења нису далеко одмакла од народног. Уопште је занимљиво како народ тумачи имена насеља и положаја. Увек тражи сличну реч и њоме име тумачи. Тако са Жичом. Тако за Чачак — да споменем неколико места из околине Жиче. Кад је први насељеник спремао земљиште да подигне себи сувоту, намери се пролазник и запита га што ради. Овај ми одговори да нешто чачка, па од тога оста Чачак. Тако за Карановац. Кажу да су се карали мајстори, кад су га зидали. А има у Милићевића да је име од некаквог црног новца, кара-новац. Тако за Крушевицу, село до Жиче. Село се звало Безбог. А кад је кнез Милош дошао у Жичу и кад је сазнао за њ, запита

какво воће ту највише рађа. Рекоше му да крушке, а он нареди да се од тад зове село Крушевица. То исто видесмо за Чемерно, за Готовац, за Полумир. А тако исто и за свако име насеља уз Ибар и по Староме Влаху.

Жича у про-
шлости.

Али да се вратимо Жичи. Кад је архиепископ Сава прогласио независност српске цркве, кад је окурио брата Стевана и кад одреди епископе по епископијама, стане стално да борави у Жичи, у кули, како народ прича. А за старешину манастира и саборне цркве постави смернога, побожнога и мучављивог брата Арсенија.

Краљ је Стеван преминуо 1228., дакле равно пре осам стотина година. Постоји овакво веровање о смрти Стевана Првовенчаног, у старим животописима. Изгледало је да се краљев живот за навек угасио. Дворани нађоше Саву и јавише му: „Престави се брат твој!“ Кад Сава чу горки глас сиђе с коња, јер је на коњу био и у путу брату своме, паде на земљу и стаде плакати. А кад обриса сузе, уста и дотрча к брату, Сава се помоли Богу за милост, јер се беше ражалостио много што му се брат није пред смрт исповедио и покаљуђерио. Како се молио силном вером, Господ учини и зби се чудо. Стеван оживе, исповеди се, закаљуђери, душу за увек испусти. Сахранише га у манастиру Студеници. Кад се Сава врати с пута на Исток, где је походио Спаситељев гроб и света места, пренесе мошти Првовенчаног у Жичу. Јер је и Стеван желео да му гробница буде у Жичи, у његовој седмовратој задужбини. Али за време Владислава врате мошти у Студеницу, а одатле их је Урош пренео у Сопоћане.

У Жичи није била дуго столица архиепископа. Видећи Сава да граница према северу није сигурна, и бојећи се суседних Мађара, заповеди Арсенију да пренесе седиште архиепископије у Хвасну. Ту подижу саборну цркву посвећену св. Петру и Павлу. А

Хвосно је данашња Пећ. Назва се тако услед многих пећина којих има у околини. Арсенија наследи Јевстатије I. Умре у Жичи и би покопан у цркви. Занимљиво је што у цркви има само једна гробница, у унутрашњем нартексу уз северни зид. Припроста је, без натписа, а озидана танким циглама. Народ верује да је гробница светог краља Стевана Прво-венчаног. Јаков (1286.—1292.) пренесе тело свога претходника Арсенија из Жиче у Пећ. А тада навалише дивље хорде непријатељских народа, Дрмана и Куделина, опустошише цео крај а Жичу у многоме оштетише и запалише. Наследник Јаковљев Јевстатије II (1292.—1309.) поправи површно Жичу, а за владања краља Милутина. Ваљда само толико да се у њој могло служити. Оправљао ју је и архиепископ Сава III. (1309.—1316.) који је у многоме обновио и живопис, како мисли професор Петковић. Па и Никодин (1316.—1324.). Тек је архиепископ Данило II потпуно обновио Жичу, колико је год било могуће; кулу је повисио, јер је ваљда била разорена до извесне висине, њу и цркву покрио је оловом, и дрвену је неку палату подигао уз сам манастир. Свакако, ове преправке у многоме су измениле првобитни изглед Жиче. Можда је за време ових преправка, негде до у време Саве III, сазидана и кула, коју дакле погрешно зову кулом св. Саве, а негде још раније и спољашњи нартекс.

Није нам много познато што је даље било са Жичом. Али знамо да свакако није била пуста, већ напротив да су је краљеви похађали и да је уживала велики углед. Кад је, 1353. год., мађарски краљ Лудвик напао Душана, цар му пође у сусрет, дође у Жичу, помоли се икони Спаситељевој и Богородичиној за победу. И протера непријатеља преко Саве. Нешто доцније, 1382., издана је у Жичи хрисовуља манастиру у Дренчи. Жича се спомиње и у време деспота Бурђа. Али кад су Турци потпуно завладали Србијом (1459.), и кад су многе цркве и манастири били рушени и паљени, мора да је и Жичу задесила слична судбина. Нигде нема о томе

спомена. Али се зна да је неки Жички игуман Теофил са два монаха основао манастир Шишатовач, негде између 1545. и 1550., дакле значи да су били присиљени оставити стару патријаршију, задужбину Првовенчаног. Доцније је поново Жича обнављана. Митрополит је Захарије, како се види из једног натписа, поправљао задужбину 1562. А има и белешка да је у Жичи умро 1587. пећки патријарх Герасим. Доцније се Жича никако не спомиње. Незна са кад је поново опустела. Записано је у олтару да је 1730 год. митрополит аријски Јосиф покрио Жичу кровом. Нагађа се да је негде после тога у Жичи било и школе. Али је тек за време првог Устанка некако оправљена; подигнуте су и ћелије за монахе. Не за дуго! Јер кобна 1813. год опусти Жичу поново.

Обнављање Жиче

Жича је дакле страдала много. Била је више пута рушена, паљена, пустошена и напуштана. Било је по оном народном:

Развалиће се твоја задужбина
око злата и драгог камења;
Турци ће ти, царе раскивати,
раскивати челичне диреке
а од њих ће градити ћулумке,
ћулумцима биће сиротињу.

После Устанка зјапила је непокривена. У њој је расло трње и коров, стабла су се дизала дебела као струк у човека, камење је лежало унаоколо и порушени стубови. Док није ужичко крушевачки владика Јанићије Нешковић наумио год. 1856. да је покрије и поправи. Нешто о свом трошку, нешто милодарима, нешто помогнут од власти, подигне порушену кулу, поправи и покрије цркву кубетима. Уистину црква није била обновљена већ само поправљена и удешена тако да се у њој могло служити. По некима она у тој, као и доцније у мањим

поправкама, „није ништа изгубила од своје архитектуре, негс је само плехом покривена, крстовима украшена и темплом снабдевена“, док је по другима порушено и покварено оно мало што су непријатељ и време поштедели. Милојевић у свом путопису каже: „Влада је допустила да се по ђефовима и вољама појединих наши најстарији и најдрагоценији споменици руше, утамањују и преправљају како се хоће“. По њему је црква само „нагрђена грдно и наказана до зла бога“, а главно је кубе као „расцветани рак на прекрасном, нежном, дивном и прелепом телу“. Има и данас у околини Жиче стараца који се сећају владике Јање. Кажу да су зидари били сви из Србије а предводио их је неки мајстор Стеван. Зидали су само циглом па је лако кажу разликовати њихов рад од остатака старих зидова.

Јанићије Нешковић био је прави тип свештеника народног, „последњи преставник правог српског владике“. Родио се 1804. у селу Миланци у округу ужичком. (Ту је и цркву подигао). Крштено му је име Иван. Учио је у свог оца, писара, и у манастиру Каленићу. Год. 1838. послан је из Каленића у Студеницу да надгледа оправку задужбине. 1849. постављен је за владiku. Како 1854. пренеше столицу епископије у Карановац, доби прилику да обнови Жичу. 1863. саградио је, заправо из темеља обновио, старе конаке. Његова је намисао била да задужбину достојно обнови и у такво стање да доведе да се мошти светога краља могу опет пренети у Жичу. Владика је Јанићије први нашао и завирio Врњачку бању и први се почео њеном водом лечити. Био је човек уман и осећајан, скроман и одан народу, а љубитељ наше старине. Певао је и уз гусле.

Преминуо је 20. фебруара. 1873. у Карановцу, поштован и омиљен од свију. Народ га је тако волео да су три дана врата карановачке цркве морала остати отворена. Свак је хтео, и најудаљенији из планина, да по последњи пут види свог владiku. Покопан је у Жичи.

Од пар година Жича се обнавља. Рестаурација манастира врши се о државном трошку руковођењем Одбора за чување и рестаурирање хисторијско архитектонских споменика при Министарству Вера. За извршење ове реконструкције одређен је вредни архитекта грађевинске секције у Чачку г. М. Младеновић. Кспало се око цркве и у препрати да би се дошло до података о првотном изгледу цркве. Нађени су делови разних прозорских стубаца, интересантни и међусобно различити. Нађен је и раније поменути натпис који казује да је неки смерни архимандрит Захарије оправљао зграде око цркве 1583. год. Сем овога није ништа друго нађено до мноштво гробова у врло плиткој дубини, као и читава мрежа зидова разрушених зграда које су окружавале цркву са свих страна. Важно је напоменути да су се све ове зграде ослањале на дебели и високи градски зид чији су сви темељи нађени а по којима је сада подигнут високи оградни зид. Двориште је на јужној страни подасуто земљом и поравнано тако да се добио пространи плато. Тиме је двориште поравнано и увећано и отворен је диван поглед на околину. На западном делу дворишта нађени су очуванији зидови подрума; под је лепо омалтерисан и служио је за житницу. То сведочи пшеница нађена у слоју дебљине око десет центиметара. Подрум је сада обновљен у толико што је опет озидан у довољној висини а над њим направљена дрвена веранда за народ као склониште у случају рђавог времена. До подрума нађени су стари темељи главног улаза у двориште. Осовина му је приближно у осовини цркве, зачудо потпуно се не подудара. Ови су темељи дебели два метра. Мисли се стога да је код улаза била висока звонара, јер и онако на другом месту нема трага о њој. Над овим темељима подигнута је сада висока звонара са колским улазом. По своје нарочитом изгледу и склопу потсећа на грађевине ранијега доба. Остали део ограде је такође израђен од ломљенога камена. Неколико згодно смештених кула — пушкарница дају јој изглед старине. Темељи су

саме цркве дубоки до једног метра, док они препрате и куле св. Саве нису ни 40 цм. Црква је рађена од врло рђавог грађевинског материјала, тако и препрата са кулом. Зидови су цркве према њеној висини и распону сводова и лукова врло танки и елегантно изведени и ако су од облутака, сиће и опеке. По овоме би могли закључити да су тадањи мајстори били врло вешти зидари.

Од препрате остали су само зидови у висини од три метра. Ту су сви отвори (прозори и врата) били зазидани сем главнога испод куле. Раскопавањем пода препрате, која је пре тога служила као башта, нађени су темељи четири стуба који су носили девет крстатих сводова. Цео тај простор у висини до 4'50 м. а у простору од 12'50/ 12'60 м. био је у фрескама које се по квалитету могу равнати са најбољима из онога времена. То сведоче остаци у прозорским отворима, розетама и западном зиду. Над овим простором био је и горњи спрат чија се конструкција и висина сада тешко може одредити. Од овог спрата водиле су камене степенице, усађене у зид куле, за излаз у кашелу св. Саве. У капелици се још налазе фреске по зидовима. Лошијег су квалитета од оних у цркви и препрати. Капелица је завршена манастирским сводом ког подржавају камена ребра. Сам је свод порушен а остала су само четири дијагонална ребра. Испод капеле налази се простор без врата са три узана прозора попут средњевековних пушкарница. У тај се простор силазило одозго дрвеним степеницама и служио је као испосница св. Сави.

Фреске су у великој цркви мало очуване. Пропале су од времена и Турака. Свима свецима очи су избушене, а малтер у висини док се руком могло дохватити ољуштен је. Сада су сва места где је малтер опао поново замагерисана. Рађено је врло пажљиво тако да су сви крајеви фресака остали неопштећени и тако је нов малтер са старим утврђен да се даље не могу уништавати. Такође су све фреске опране од чађи, прашине и малтера. Овде

треба нешто да напоменем. Где год има оштећених фресака, а има их свуда у свима нашим средњовековним споменицима, више су или мање очи светих ликова ископане. Рупе су у малтеру често доста дубоке. Говори се и пише да су то Турци учинили. Ако су их Турци можда копљима и кварили, до данашњег стања довело их је празноверје сељака. Јер им малтер из очију и данас служи као лек за очне болести. Верује се да и слепи могу прогледати ако намажу очи машћу измешаном с прашином малтера са очију фресака понеких светаца. Тако су фреске оштећене и по устима, јер тај малтер лечи болести уста, а онај где су насликане уши болести ушију и слаб слух.

Од фресака би могли споменути на западном зиду више царских двери Смрт Богородичину. Божја мати окружена апостолима, анђелима и својим сином лежи на самртничком одру. Затим од сачуваних композиција, Распеће на источном зиду, Скидање с крста у северној певници, па остаци Тајне вечери, Силазак св. Духа и друго. Од светитеља један од најуспелијих јест св. Никола, па ликови светитеља у олтару.

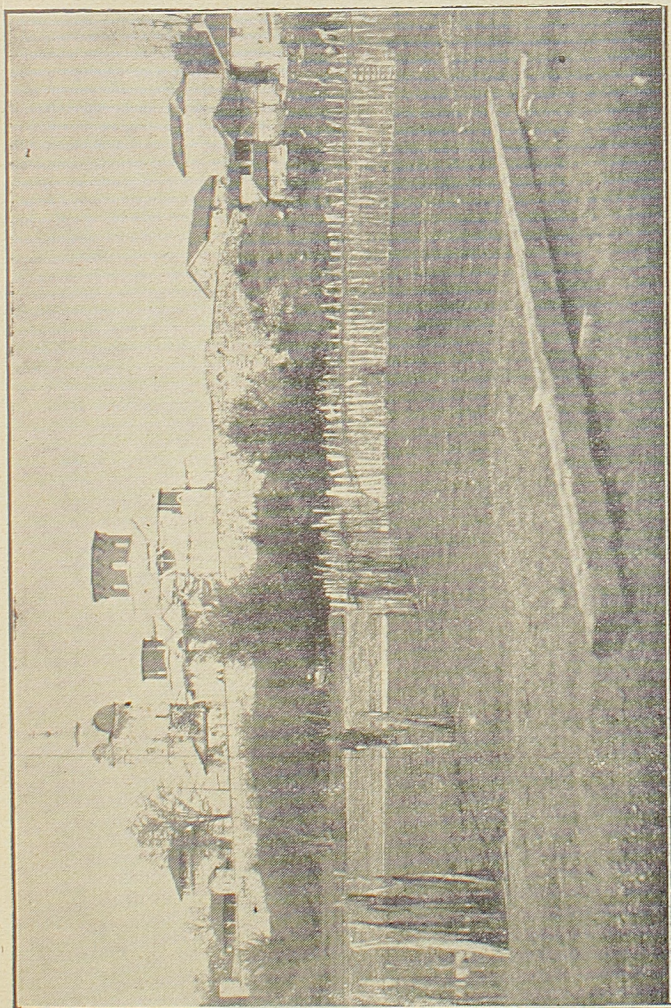
Поред главног храма у дворишту се налази и мала црквица (7,50 / 5,50) посвећена св. Петру и Павлу а за коју се како рекосмо прича да је старија од велике цркве. Међутим по начину зидања и по материјалу може се казати да је саграђена од покупљених комада порушених старих конака. Ово потврђује и цигла која је по структури, облику и величини приближнија данашњој него она на великој цркви која је дебља и два пута већа од данашње.

Пренашање
мошти св.
Стевана
Првовенчаног

Пре него што завршимо ова кратки преглед историје манастира Жиче, да кажемо неколико речи о преносу мошти светога краља Стевана Првовенчаног.

Како је Урош, 1237. год., пренео мошти у Сопоћане, ту осташе до после смрти Стевана Високог.

Негде око 1418. Букопаше калуђери од страха пред
 силом Турском свети кивот с моштима у земљу.
 Лежао је до 1529. г. Те се године јави у сну препо-

Манастир Жича за време њобнављања (1928.).

Добни Симеон три пута узастопце игуману сопоћан-
 ском. Рече му да вади из земље мошти светог краља.
 А јави се тако и патријарху Пајсију и митрополиту

рашком. Заповеди им да изађу пред град Јелече, да се мошти налазе на том и том месту. Ови послушаше глас Божији, дођоше у Сопоћане, отслужише литургију, и изађоше на место где им је казано да је свети краљ покопан. Патријарх заповеди да се копа. И тек што почеше копати нађоше кивот. У слављу га однесе у Сопоћане. Босански неки епископ поклони нов кивот и у њ ставише стари са моштима. И тако оста до 1687. год. кад га калуђери из страха пред Турцима пренесу у Црну Реку у цркву светих арханђела Михаила и Гаврила. Ту оста четрнаест година. Затим вратише мошти у Студеницу.

За време фрајкора, рата између Аустрије и Турске (1788—1791), у Карановцу је била доста јака посада, до шест стотина момака, али што је најгоре, под заповедништвом окрутног Мехмед аге.

Турци су често испадали у околна села, робили, палили и пустошили. Мехмед-ага био је на затор и страх целог краја жичкога. Врховни војсковођа фрајкораца, Михаљевић, науми заузети Карановац и истерати Турке из тога краја. У новембру 1788. с нешто пешака и коњице добровољаца и два ескадрона хусара заузе Карановац. Десио се ту и Карађорђе који је пратио капетана Радича. Истога дана кад паде Карановац стиже из Пазара нешто Турака у Студеницу, да помогну онима у Карановцу. Стигоше доцкан па од једа похарају манастир, а игумана и четири калуђера заробе. Капетан Симић по заповести Михаљевића дође у Студеницу на сам Божић да растера Турке. Био је с њиме и Карађорђе. Осташе у Студеници свега тринаест дана. Морали су отступити. Еклизарх Васиље Радосављевић са четрнаест калуђера и нешто слугу пође с војском, на само Богојављење, 6. јануара са моштима светог краља а под заштитом Карађорђевог. У Карановцу осташе осам дана. 17. јануара стигну у Јагодину. Михаљевић им изиђе у сусрет са 10 000 војске, литијом и народом. Одатле су кренули преко Смедерева и Гроцке за Београд. Овде су сместили мошти у саборну цр-

кву св арханђела Михаила и Гаврила. Не треба да се чудимо што су мошти пренели чак у Београд, јер је нешто после и сам фрајкор био присиљен да напусти Карановац. Недалеко Београда подигну манастир Рајиновац да би у њ сместили свете мошти. Али и ту не беху сигурне. Доцније их пренеше преко Дунава у манастир Војиловицу (10. септембра) 1. децембра 1771. склонили су мошти по други пут у Рајиновац, а већ после пар месеци (9. фебруара 1792.) пренеше их у Студеницу. Ту је кивот остао до Устанка на хахије. У то време, 1806., јеромонах Вићентије Велимировић, бојећи се турске најезде, пређе с браћом у Враћевшницу, у рудничком присоју, и понеше собом светога краља. Био је с њима и Герасим Ђорђевић, доцније владика шабачки. Издао је у Београду 1838. мали спев о знаменитим догађајима новије српске историје. Ту је описао пренос моштију. Каже :

Баш на Цвијети пођосмо из града,
 Студеница остаде да страда.
 Кад из града већ бесмо изишли
 Турци јошге не бијаху стигли.
 Архимадрит је Васиље био,
 светом црквом мудро управљао.
 С њим пођоше путем уз планине
 и понеше утвари црковне.
 Изиђоше горе на висину
 Ђаковачку звану планину.
 Пак су онђе ноћ заноћили.
 Сутрадан се до подне бавили
 очекујућ шта ће се случити,
 Како ли ће до послетка бити...

А сутрадан :

Студеницу горућу гледоше

Тада

Ђаковачку планину пређосмо,
 и Бресничку смо планину прешли.
 Сишавши к води Дубочици
 изидосмо к гори Демероњи
 До на брдо старој караули.

У Браћевшници живели су у почетку одвојено од сабраће - домаћина, а тек доцније сјединише се у једно братство. Кад је кобне 1813. год. било јасно да ће Турци превладати Србијом, архимандрит Василије крене крајем октобра са браћом и моштима преко Београда и Земуна у Фенек и ту су шта ће бити са страхом чекали.

У Фенеку оста десет калуђера уз свети кивот а остали се поразделише по другим манастирима. Јуна 1814. пренеше кивот у Беочин, а одатле га настојањем кнеза Милоша у децембру вратише у Србију. Прво у Каленић (8. дец. 1816.-20 ауг. 1839.) и напoкон у Студеницу. Ту остаде до 30 октобра 1915. год. У том је крају, од Ушћа па до Студенице, била дринска дивизија и армија војводе Мишића. Око 15. октобра дође архиепископ Димитрије са секретаром Бењамином Таушановићем. У договору са војним властима нареди да се кивот с осталим драгоценостима из ризнице изселе из Студенице. Шестора коморска кола са војничком пратњом била су одређена за пренос кивота и ствари. Свете су мошти пратили архимандрит Серафим Балтић, сабрат Антоније Драговић и јеромонах Пимен Кнежевић старешина манастира Ариља. Сам се митрополит одвезе на простим коморским колима и сачека пратњу на Ушћу у војној болници. 30. октобра кренуше из Студенице. Преко Рашке и Митровице, арнаутског села Клине, Рудника и Ђуринца, стигоше 6. нов. после подне у Пећ. Кивот сместише у патријаршиску цркву. 22. нов. кренули су даље за Црну Гору. Прођоше Кућиште, Андријевицу, Подгорицу, а у манастиру Острогу свечано их дочека 2. дец. епископ Кирило. Ту оста кивот са својим пратиоцима до краја Рата. А кад се Рат сврши кренуше и мошти натраг за Србију. 14. апр. 1919. камионом су кивот пренели преко Никшића до Зеленике, а даље возом. У Броду свечано дочекаше мошти краља Првовенчаног. На свима црквама, православним и католичким, звона су весело брујала. У Земуну пренеше мошти после свечаног дочека у цркву св. Богородице. А кад су пренели кивот у

Београд, сам га је престолонаследник Александар дочекао и носио. До 2. јуна оста кивот у саборној цркви а тад га аутомобилом вратише у Студеницу.

Два поколења Негде у време кад је владика Јанићије оправљао Жичу живео је гушави али видовити калуђер Михаило. Тешка су била она времена, тешка, као што су и данас тешка. Али је Михаило предвиђао много гора. Биле су куће у оно време све саме шиљаче доземаче, тек негде по нека чатмара и брвнара. Орало се дрвеним ралом, мрак се само лучем гонио.. Али ако куће и бијаху ниске, тек мало више од метра, бијаху пуне свачега. Ако се и орало дрвеним ралом рађало је више у плугу него данас у три плуга. И ето како се жале старци жичани: Ако ми је мајка и имала деветоро деце, све сиротиња велика, али образи да им прсну од здравља. Не памтим кад бих се до сита хлеба најео, не погаче него кукурузњаче. А сад се све изменило. То је што нисмо добри. Псујемо, а псовка није добра Јер зашто да псујемо Бога, Творца који ми је дао руке, ноге, вид, све што имамо. Требало би да нареди светом Илији нек одмах удари громом. Памтим кад нико неби ни вола опсовао. Добра су била стара времена. Али је све окренуло кад прокопаше ибарски пут. Ту дошли радници из белог света, и Аустријанци и Талијани, и донеше свако зло, болешчину. Каква ли је само данашња омладина! Гледам ју и чудим се. Не може да коси као ја, да пође као ја. Не слушају, не поштују старије. А треба неко да заповеда, да тера на рад, али и да се стара. Јер не сме нико од укућана да иде босо, да иде голо; треба пазити да има увек у кући смока, да је сувотно. Омладину треба подизати, а не само родити па пустити у шуму као курјака. А и курјак има свог старешину. А ето данас нема ни ко да слуша ни ко би умео да се стара и заповеда. — Тако се старци жадају и жале за старим временом. А калуђер је

Михаило претсказао све зло овог поколења. И сви се данас њега сећају, понављају његове речи, јер се ето, његово пророчанство испунило. „Јао оном колону кад се буде Жича код Орловца поправљала“. Тако је прорицао „Дете ће дете родити, отац сина неће пазити, ни син оца ни мајку“. Оно ће време бити најнесретније, онај појас најјаднији. Јер су прошла стара времена, а и времена кад је Милисав Жарковић био председник и на рабош записивао ко је колико дао пореза, па врећу пореског новца чувао у качари код деда Леке. Прођоше времена кад није био циљ да се одржиш и сит и одевен већ и бос и гладан али у поштењу и задовољству. Узмеш двадесет пара хлеба и двадесет пара расола па си сит, пресит, не будеш мртав пијан али си мртав од смеја. Диван ли је онда био народ, читаве би се књиге о том поколењу могле исписати. Али се о њему слабо и говори, јер никад нисам чуо да се пева песма онеме који оре и копа и који је и говедо носио на леђима, него се пева о Краљевићу Марку који је носио тешку топузину и њоме разбијао по механама врата.

А није само једном овај народ напуштао своје огњиште на милост и немилост туђину, није једном по збеговима мајка губила своје дете, и није се само једном из шума ђаковачких и са Чемерна и Столова дизао плач до Бога, и није тек једном крв робова бунтовника зацрвенела брзице ибарске. Карађорђе је уз капетана Радича ишао с аустријском војском као буљубаша, ишао на Пожегу, на Чачак, на Карановац, и гледао јаде и осмех народа, више јада него осмеха. А кад је после, за време првог Устанка, Карађорђе послао на Пазар капетана Радича и барјактара Танаска Рајића, придружи им се и поп Филип Петровић родом из Горње Брезове код Студенице. Тад је

Мелентије студенички устао
сву нахију на бој подигао.

Ревново је, што је више мого,
још је с њиме и поп Филип био,
из Брезове што се село зове
близу наше пркве Студенице.

Поп Филип наговори студеничане да дигну устанак. Турци их нападну на реци Дежеви где су једном били двори Немањини. Бој је био жесток, крвав и дуг. У јутро су се сукобили а при залазу сунца бој је још био неодлучан. Пред вече стиже Турцима помоћ из Пазара, па надјачају Србе. Ко није погинуо једва ако се спасио бегом. Народ је бежао по збеговима, по Жупи, Левчу и Морави. А и то није сва несрећа. Спремали се и црнији дани. Кад је 1812. Јелечанин Радисав из Матаруга чувао ибарски друм од Карановца до Пазара, уклони нејач по збеговима да би их заштитио од Турака. После 1813. живео је Јелечанин мирно, јер се предао Турцима. А кад се јави тако звана Хаџи Проданова буна, деси се са Латифагом у Жичи Народ је тих година живео у великом страху. Очекивао се крвави обрачун са Турцима, па су се и теже увреде и срамоте како тако поднашале. О Св. Сави, 1815. Латиф-ага Слишанлија остави Чачак са пола своје војске, утврди се у Карановцу и за тражи помоћ из Пазара. Јелечанин брже боље пре сече пут са својим људима између Карановца и Пазара и утврди се по Столовима и њиховим огранцима до Ибра. Дођу Турци из Пазара, њих хиљаду и пет стотина под водством Махмуд-аге Љаје и Јусуф-аге Баљеје, па ударе на Јелечанина. Није било куд камо, Јелечанин нареди да се свако ко може склони у Маглић. Толико је било народа да многи нису могли у њ, па су ван зидина у бегу нашли смрт.

Борба је била велика, нарочито према улазу у град. Али и Турци оставише много рањених па се повуку у Карановац. Јелечанин их опседне. Латифага мало после умре од болести, а карановачки Турци предаду се Милошу. Јелечанин је умро у Матаругама 20. нов. 1841. год. Опевао га поп Павле Милутиновић из Крушевице.

Али у крвавим догађајима, у борби за слободу, није оцртано све страдање, сва величина сељака из доба Устанка и пре њега. Уз свакодневну бригу за кору хлеба, а до ње у време борба и збегова није лако лако, требало је поднети свакојака зла, страда-

ња и насиља. Да споменем један случај записан у Вујићевим путовањима. На сам Ускрс 1805 кесеџија неки Зенил Шабан Бузиш прогура се између људи у цркву жичку за време службе, уђе у олтар и седне на архиепископски средњи престо. Па нареди да му се донесе ракије и јаја. Две лепе српске девојке морале су да га служе, а он се кочоперио и пушио. Навали тад на свештеника псујући га најгрдније и заповедајући му да причести девојке и жене како му је на ум падало. Народ то више није могао да трпи, и многи скочише да га убију. Али се деси неки старац по имену Деспот и наговори људе да се смире а момке овог Турчина да га изведу из цркве. Вујићу је ово причао очевидац Радосав Пискањац из Крушевице.

Али да се вратимо калуђеру Михаилу и његовом прорицању „најјаднијег“ поколења. Жича се сада обнавља, и уистину су тешка времена и жалосно је ово поколење. Тешко је живети, јер је живот горак, пун борбе и разочарања. Али, ово колено, неискварено у ратовима и у прогонству у туђини, неискварено у заробљеној домовини под туђином, сачувало је све врлине својих старих из првог Устанка, сву ведринџ душе и отвореност мисли и осећања. Преварио се калуђер Михаило. Поправља се Жича код Орловца, поправља се и обнавља, али није ово колено „најјадније и најнесретније“, У поштењу живи, поправља своје мане, а чува се великих порока. Ради чувајући своју сиротињу — није најјадније. Весело и у шали подноси сваку бол, сваку несрећу, нада се увек у боља времена и у правду за свакога, ведро поднаша увреде и страдања — није најнесретније. Пођите и уверите се. Не верујте онима који вам говоре о злу у народу које је тобоже све веће, о опачинама и непоштењу, јер суде по спољашности, а никада нису живели у муци са народом, никада нису разумели његова страдања и борбу за кору хлеба; не верујте онима који вам говоре и пишу о некој југославенској меланхолији. Јер су своју науку црпели из књига а не из душе народне. Пример су

вам сви становници села, деведесет њих од стотине. Пођите у народ искрено и отворено и уверите се. А као најлепши пример, као жив пример који може свима да буде пред очима, јесте подизање Народног Дома у Жичи.

Народни Дом

Мисао оца Антонија Драговића, јеромонаха жичког, присвојио је народ с одушевљењем и ретким самопрегоревањем. Да се подигне зграда, достојна светог места, до цркве у којој су се краљеви крунисали, у којој ће се окрунити Краљ ослобођеног и уједињеног народа; да се у њој сместе просветна и пољопривредна друштва, да се уреди купатило за народ и здравствена станица. Од Михаила Рогића до деда Леке Јанића, бившег председника Одбора за подизање Дома, сви су умели да осете потребу такве установе. Јер је већ давно пољопривредна задруга основана. Јер се чланови тамбурачког збора више пута недељно састају да ударају у тамбуре и контрабас, а што је најзанимљивије — да гуде у виолине. Јер чланови певачког друштва сваке среде и суботе уче певање из нота под водством хоровађе из Кралева. Јер бројни чланови апстинентског друштва Напред не носе само апстинентску значку већ се строго придржавају својих правила и са необичним разумевањем шире своја начела и књигом и разговором. Јер чланови позоришног друштва најмање једном годишње престављају на забави књижнице и читонице. Обичне појабе зар не?

Можда негде у другим крајевима нашега народа где су села збијенога типа и у другим околностима. Али су необичне и, верујте ми, скоро невероватне, на Ибру, на подножју Старога Влаха, у селу сиромашном и раштрканом. Да објасним само у једном. Лети, да и не говорим о зими, после напорног рада у пољу, долази сељак у Дом, каљав и уморан, јер у осам сати или девет има час певања. Упале свеће, разделе ноте, и чекају учитеља, руског професора

који треба да дође колима из Краљева. У једанаест сати сврши се певање; понекад се иде кући, понекад остају да чују ударање тамбураша. Тад по било каквом времену, по киши, зими по снегу, не пар корака, не стотину корака, не километар, већ два па и шест, по каљавим друмовима и стазама хитају кући. А жена чека, или мајка, и не љути се. А сутралан треба поранити у три или четири најдаље. Нема дакле средом и суботом певачима спавања. Али ни устрајним радом и самопрегарањем није било тако лако све ово постићи. Јер је успех везан са материјалним издацима. За сам Дом потрошено је око 350000 дина. Осим Централног Хигијенског Завода нико их други није помагао. Лети, у радно доба, сељаци су помагали колима, радом, било како, па и најсиромашнији — само да се Дом што пре подигне. Има домаћина којима су волови више били упрегнути да би се Дом подигао него за њихове потребе. Миле Гвозденовић и Момир Савић, садашњи председник Одбора за подизање Дома, свакога су дана по више сати жртвовали Дому. И ето, успели су. Дом је скоро потпуно довршен. Простора има довољно. Четири собе за народне установе и велика сала за предавања и забаве, три собе за здравствену станицу и просторије за купатило: одељење за тушеве и одељење за казан.

Ето, дакле, како жичани доказаше да се није испунило пророчанство калуђера Михаила. Доказаше да је и ово колено достојно да се мери са свима коленима „бољим и старијим“ од пре Устанка па до Косова. Доказаше да и народ напуштен самоме себи може учинити више за просвећивање, за општу ствар, од установка које су за то одређене. Доказаше да је и Дом Народни достојан садруг Дома Господњег.

